

le generaties. En omdat die in verhouding bijna evenveel aandacht krijgen als de hoofdpersoon, past *Akelige tijden* niet naadloos binnen het genre van de biografie. De typering van een verhalende familiechroniek lijkt hier beter op zijn plaats. Tot besluit rest dan de vraag of het een goede familiechroniek is. Naar mijn mening is het jammer dat de auteur gekozen heeft voor een tamelijk gedateerde opvatting van geschiedschrijving: zolang men zich tot de weergave van de bronnen beperkt, is men objectief bezig en geeft men de werkelijkheid weer zoals die geweest is. Volgens die opvatting ordent de biograaf-historicus de feiten in hun chronologische volgorde in een verhaal en dat wordt, omdat het verhaal zich tot de feiten zou beperken, gezien als een min of meer zuivere kopie van de werkelijkheid. Een dergelijke opvatting wordt wel als ‘naïef realisme’ getypeerd.⁶ Tegenwoordig worden de bronnen echter, door een veranderend historisch besef, steeds meer beschouwd als subjectieve getuigenissen van persoonlijke ontwikkelingen. Daar komt nog bij dat de keuzes van de biograaf op het vlak van de bronnen en het schrijven thans veel meer dan vroeger in ogenschouw worden genomen bij de beoordeling van levensverhalen. Het is dus maar helemaal de vraag hoe ‘levensecht’ de verhalen in *Akelige tijden* zijn. Wat meer aandacht voor dergelijke aspecten had het boek aantrekkelijker gemaakt – en zeker niet alleen voor de vakhistoricus.

Joke Draaijer

¹ S. Dresden, *De structuur van de biografie* ('s-Gravenhage, 1956).

² Hierbij refereer ik aan Fontijns boeken *De Nederlandse schrijvers-biografie* (Utrecht, 1992) en *Broeders in bedrog* (Amsterdam, 1997).

- ³ Deze brieven bevinden zich in het archief van het Historisch Centrum Overijssel te Zwolle, in het Familiearchief Van Haersolte (tak Haerst).
- ⁴ R. Dekker, 'Egodocumenten en (literatuur)geschiedenis. Een inleiding', *Biografie Bulletin*, III (1993) 102-112.
- ⁵ Jan en Annette kregen negen kinderen, van wie er vier op jonge leeftijd stierven.
- ⁶ Chr. Lorenz, *De constructie van het verleden: een inleiding in de theorie van de geschiedenis* (Amsterdam, 2002) 23.

LANDGOEDEREN IN DE ACHTERHOEK

Piet van Cruyningen, *Landgoederen en landschap in de Graafschap* (Utrecht: Matrijs, 2005, 144 p., ill.)

Het landschap ten oosten van Zutphen is beroemd om zijn vele, vaak adellijke, landgoederen. De Graafschap, want daar hebben we het hier over, werd eeuwenlang sterk gedomineerd door een kleine elite, hetgeen een prachtig landschap heeft opgeleverd. Haar positie was evenwel niet onomstreden. De idealen van deze landgoedeigenaars op het gebied van wat meestal wordt aangeduid met 'natuurschoon', stonden na het midden van de negentiende eeuw op gespannen voet met de pogingen in Nederland om de landbouw te moderniseren en het landschap te rationaliseren. Dat gold niet voor de eerste helft van die eeuw, toen juist de 'heren' voortrekkers waren of pretendeerden te zijn op het gebied van landbouwhervormingen. Maar later in die eeuw liepen de spanningen tussen de economische idealen van boeren en de levensstijl van de heren op. Als achtergrondinformatie bij deze strijd wordt in het boek van Van Cruyningen ook de opkomst van de moderne landbouw uitvoerig beschreven. Té uitvoerig naar mijn smaak, omdat een klassiek economische landbouwgeschiedenis niet het hoofdthema van het onderwerp vormt.

Een van de weinige nog particulier bewoonde huizen in de Graafschap: 't Zelle bij Hengelo (foto uit: P.J. van Cruyningen, *Landgoederen en landschap in de Graafschap (Utrecht, 2005)*)

De strijd om de modernisering werd door de voorvechters van de moderne landbouw, vaak verbonden aan of afkomstig van 'Wageningen', gepresenteerd als een sociale strijd tussen boeren en heren. 'Eigenerfde boeren' zouden gemakkelijker de weg naar de moderne landbouw weten te vinden dan de pachters, die toch min of meer onder de plak van de heren zaten. Van Cruyningen laat zien dat dit conflict sterk ideologisch gekleurd was en dat 'Wageningen' er belang bij had de sociale conflicten ernstiger voor te stellen dan zij waren. Zó scherp waren de tegenstellingen tussen heren en boeren niet, zo conservatief waren de heren nu ook weer niet, zo onderhorig aan de grootgrondbezitters waren de pachters evenmin. Na dit idee aan alle kanten genuanceerd te hebben, is het dan ook teleurstellend dat Van

Cruyningen toch weer terugvalt op het cliché dat Roekel in 1972 neerzette van de landjonkers die ook in moeilijke tijden geëist zouden hebben dat de pacht op tijd betaald werd. Roekel deed dat aan de hand van het landgoed Hackfort in Verwolde en laat nu juist van dit landgoed bekend zijn dat de heren tijdens de agrarische depressie van de late negentiende eeuw tamelijk coulant waren in dit opzicht. Mythes zijn hardnekkig.

Maar dat doet weinig af aan het feit dat Van Cruyningen een goed beeld schetst (ook letterlijk, want het boek is aanstekelijk geïllustreerd) van de manier waarop landgoedeigenaren trachtten hun voorouderlijk bezit overeind te houden. Hoe moeilijk dat was, wordt toegelicht aan de hand van een heldere casestudy over

Ruurlo die een aardig inzicht geeft in kosten en baten van het landgoedbeheer. Als alle problemen rond het instandhouden van landgoederen gepasseerd zijn, vraagt de lezer zich met de auteur af, hoe het mogelijk is dat er überhaupt nog private landgoederen bestaan in dit gebied. Dat blijkt uiteindelijk neer te komen op een pijnlijke scheiding: het Huis (met een hoofdletter) is de grootste kostenpost, dus dat wordt met het park apart ondergebracht, bijvoorbeeld bij Geldersche Kasteelen, en losgekoppeld van het landgoed dat vervolgens, bevrijd van deze last, economisch redelijk kan functioneren. Die loskoppeling is natuurlijk strijdig met ons idee van wat een landgoed is, maar Van Cruyningen is ook niet gecharmeerd van het alternatief waarbij landgoederen overgaan in handen van bijvoorbeeld Natuurmonumenten. Dergelijke organisaties bedoelen het wel goed maar missen volgens hem toch de ‘kenmerkende houding van de landgoedbeheerder, het zoeken naar een evenwicht tussen ontwikkeling en behoud’.

Het is dus niet gauw goed. Na lezing van Van Cruyningen blijft je achter met het gevoel dat er tevéél wensen bestaan ten aanzien van onze landgoederen: ze moeten en landelijk zijn en oud en bebost en ecologisch verantwoord en mooi (wat niet hetzelfde is) en goed onderhouden en museaal en integraal en liefst ook nog eens economisch rendabel, maar dan weer niet toeristisch. Het gevolg is een woud van regels, die een veel te groot beslag leggen op de beperkte tijd en middelen van de landgoedeigenaar. Die gun je na lezing toch wat meer handelingsvrijheid. Maar het is de vraag of hij die zal krijgen vanwege de angst dat het dan niet wordt of blijft zoals we willen.

Wybren Verstegen

LICHT UIT HET OOSTEN:
ADELSGESCHIEDENIS IN DUITSLAND

Naar aanleiding van Eckart Conze, ed., *Kleines Lexikon des Adels. Titel. Throne. Traditionen* (München: Verlag C.H. Beck, 2005, 260 p.)

Voor wie nog niet wist dat de universitair beoefende adelsgeschiedenis voor de negentiende en twintigste eeuw de afgelopen jaren in Duitsland sterk in opkomst is en daar ook furore maakt, kan het onlangs verschenen *Kleines Lexikon des Adels* een *eye opener* zijn. Maar ook wie meer wil weten over Duitse adel – over zijn geschiedenis en zijn eigenaardigheden – zal veel van zijn gading vinden. En dat geldt zeker ook voor hen die meer in het algemeen in adel zijn geïnteresseerd en bijvoorbeeld willen weten waar de term ‘adel’ vandaan komt, óf de uitdrukkingen ‘noblesse oblige’ en ‘blauw bloed’. Dat de Duitse adelsgeschiedenis van de negentiende en twintigste eeuw zo floreert, heeft met een aantal zaken te maken. In de eerste plaats sluit ze aan bij het grote debat onder historici over de *Sonderweg* van de Duitse geschiedenis: het ontbreken van een democratische politieke cultuur in het Duitsland van de negentiende eeuw moest wel, via de autoritaire machtsuitoefening van Bismarck en de keizers, uitlopen op de totalitaire verschrikkingen onder leiding van Hitler. Ondanks het ontbreken van consensus over de correctheid van de *Sonderweg*-these is er altijd onder historici de verbazing gebleven over de machtspositie van de Junkers – de Pruisische grootgrondbezittende en militaristische adel – in de Duitse geschiedenis. Pas na de Tweede Wereldoorlog werd de vroegere machtige adel ten oosten van de Elbe definitief van zijn landgoederen verdreven. Vele fami-